

نقدی بر کتاب «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی»

فریده موحدی^۱، رسول نوری^۲، محمدعلی برومند^۳، محمدرضا هاشمیان^۴، علی نوروزی^۵، مینا طاهری^۶

نقد کتاب

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱/۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۱۰

ارجاع: موحدی فریده، نوری رسول، برومند محمدعلی، هاشمیان محمدرضا، نوروزی علی، طاهری مینا. *نقدی بر کتاب «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی»*. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۴۰۳؛ ۲۱(۱): ۵۹-۶۱.

وظیفه‌شناس (کارشناس ارشد زبان انگلیسی و معاون منابع علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی) و سایر همکاران.

محورهای اصلی اثر

این اثر پس از ارائه خلاصه‌ای برای آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران، به معرفی اعضای کمیسیون فنی تدوین «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی»، پرداخته و دارای، پیش‌گفتار و مقدمه، ۷ بخش، ۳ پیوست و کتابنامه می‌باشد.

در بخش اول هدف و دامنه کاربرد اثر و در بخش دوم مراجع الزامی را بیان می‌کند. در بخش سوم به معرفی اصطلاحات و تعاریف مربوط به آنها که در استاندارد به آن اشاره شده است می‌پردازد. در بخش‌های ۴ تا ۷ ابعاد کتابخانه بیمارستانی شامل مأموریت و سازمان، برنامه‌ریزی راهبردی، مدیریت منابع و مدیریت خدمات که باید در تدوین استاندارد مورد توجه باشد به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در پیوست «الف» فرمول تعیین تعداد صندلی‌ها، فرمول محاسبه کلی فضای کتابخانه و نسبت تخصیص فضای مورد نیاز برای خدمات کتابخانه و اطلاع‌رسانی پزشکی توضیح داده شده است. در پیوست «ب» فرمول و نحوه محاسبه نیروی انسانی و در پیوست «پ» نحوه محاسبه تعداد کتاب و منابع مورد نیاز هر کتابخانه مستقل تخصصی بیمارستانی ارائه شده است.

۱. کارشناس ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

۲. استادیار، مدیریت اطلاعات سلامت، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم

پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۳. دکتری تخصصی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، رئیس گروه کتابخانه و تامین منابع

اطلاعات دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

۴. استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی

شاپور، اهواز، ایران

۵. دکتری تخصصی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فن آوری اطلاعات سلامت

دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

۶. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، بیمارستان الزهرا، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان،

اصفهان، ایران

نویسنده طرف مکاتبه: فریده موحدی، کارشناس ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده

مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

Email: movahedi@lib.mui.ac.ir

مقدمه

با توجه به اهمیت ویژه‌ای که اعتباربخشی کتابخانه‌های بیمارستانی در جهت ارتقاء کیفی کتابخانه و سازمان مادر در بین مدیران و مسوولین بیمارستان‌ها پیدا کرده است وجود یک استاندارد مدون بومی‌سازی شده مخصوص کتابخانه‌های بیمارستانی ایران حایز اهمیت است (۱). لذا کتاب «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی» بر اساس پژوهش‌های ملی و با در نظر گرفتن استانداردهای مرتبط ملی و بین‌المللی و با ارائه چارچوبی برای راه‌اندازی، توسعه، اداره و نگهداری کتابخانه‌های بیمارستانی و ارائه بهبود خدمات کتابخانه و اطلاع‌رسانی پزشکی، به کاربران و ذینفعان خود در مراکز دولتی و خصوصی در ایران توسط صاحب‌نظران معاونت تحقیقات و فن آوری دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تدوین و بومی‌سازی شده است (۲). بر این اساس کتاب مذکور به عنوان ابزار ارزیابی کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۴۰۲ مورد استفاده قرار گرفت که در زمان استفاده ارزیابان منتخب دانشگاه علوم پزشکی اصفهان مورد چالش و تفاوت نظر در برداشت مطالب کتاب شدند. از این رو نویسندگان این نقد، برآن شدند تا با ارائه برداشت‌های جمع‌بندی شده کتابداران بیمارستانی و ارزیابان مذکور در رفع ابهامات موجود در کتاب کمک نمایند.

درباره نویسندگان

این اثر توسط اعضای کمیسیون فنی تدوین «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی» که اکثراً دانش‌آموخته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیات علمی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی یا مشغول فعالیت در سمت‌های مربوط به منابع علمی و اطلاع‌رسانی پزشکی وزارت بهداشت، دانشگاه‌های علوم پزشکی و یا کتابخانه‌های بیمارستانی و کارشناسان پژوهشگاه استاندارد می‌باشند پدیدآمده است. پدیدآورندگان به شرح زیر می‌باشند:

عباس حق‌پرست (دکتری تخصصی فیزیولوژی و مدیر اطلاع‌رسانی و منابع علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی)، صدیقه نشاطی‌ثانی (کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و رئیس کتابخانه بیمارستان امام حسین دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی)، فرزانه فضلی (دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و معاون مرکز توسعه و هماهنگی اطلاعات و انتشارات علمی وزارت بهداشت)، ناصر

در قسمت آخر یعنی کتابنامه نیز به منابع مورد استفاده در تدوین کتاب اشاره شده است.

مقایسه اثر با آثار مشابه

تلاش‌هایی جهت تدوین استانداردهای کتابخانه‌های بیمارستانی در سطح بین‌المللی انجام شده است. در سال ۲۰۰۰ دستورالعمل‌هایی برای خدمات کتابخانه‌ها، بیماران بیمارستانی، سالمندان و معلولین در مراکز مراقبت طولانی مدت توسط فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسات کتابداری (Federation of Library Associations and Institutions) گردآوری گردید (۳). مهم‌ترین دستاورد این تلاش‌ها، استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی انجمن کتابخانه‌های پزشکی (MLA: Medical Library Association) (۲۰۰۷) است. این استاندارد نخستین بار در سال ۲۰۰۲ به عنوان راهنمایی برای مدیران بیمارستانی، کتابداران و نهادهای اعتباربخشی تدوین شد تا تضمین کند بیمارستان‌ها، منابع و خدمات لازم برای رفع مؤثر نیازهای خود به اطلاعات دانش‌مبنای را در اختیار دارند. این استاندارد از یازده بخش تشکیل شده است و می‌تواند برای کتابخانه‌های بیمارستانی سراسر جهان استفاده شود (۴).

تا قبل از انتشار کتاب حاضر در زمینه استانداردهای کتابخانه‌های بیمارستانی اثر منسجمی به شکل کتاب فارسی وجود نداشته است، اگر چه آثاری در قالب مقاله، طرح تحقیقاتی یا پایان‌نامه دانشجویی موجود می‌باشد که از میان آنها می‌توان به آثاری چون نوری و رئیسی (۵) هاشمیان و همکاران (۶)، شکوه امیری (۱)، خسروی و همکاران (۷) اشاره کرد.

بنابراین در سال ۱۴۰۱ با تلاش مدیریت منابع علمی، کتابخانه مرکزی و اسناد دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و با همکاری مرکز توسعه و هماهنگی اطلاعات و انتشارات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و پژوهشگاه استاندارد، کتاب حاضر با عنوان «استاندارد کتابخانه‌های بیمارستانی» تدوین و منتشر گردید.

بررسی محتوایی و ساختاری اثر

ویژگی‌های مهم اثر

- از مهمترین مزایای این کتاب می‌توان به این نکته اشاره کرد که کتاب مذکور اولین مجموعه منسجم در زمینه استانداردهای کتابخانه‌های بیمارستانی به زبان فارسی و منطبق با شرایط بیمارستان‌های ایرانی است که انتشار این کتاب را منحصر به فرد گردانده است.
- دارا بودن پیشگفتار و مقدمه که از ملزومات هر اثر خوب است و در آن به تشریح ضرورت و روند انجام کار پرداخته شده است.
- وجود فهرست مندرجات تفصیلی که تمامی عنوان‌های اصلی و فرعی را شامل می‌شود.
- در بخش «اصطلاحات و تعاریف» اصطلاحات موجود در کتاب به همراه معادل انگلیسی و توصیف هر اصلاح آمده است.
- وجود کتابنامه در اثر، به اعتبار آن می‌افزاید.

- این اثر حاصل کار گروهی متخصصین و استفاده از تجارب آنها در این زمینه است.
- استفاده از این اثر می‌تواند به عنوان ابزار ارزیابی و اعتباربخشی کتابخانه‌های بیمارستانی و الگویی برای ارتقاء شرایط موجود در این کتابخانه‌ها باشد.

نارسایی‌ها و کاستی‌های اثر

پس از استفاده از کتاب مذکور به عنوان راهنما و ابزار ارزیابی کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۴۰۲ موارد زیر جهت رفع ابهام و استفاده بهینه ارائه می‌گردد:

- ۱- بهتر است اطلاعات مربوط به تیرهای «آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران» و «مراجع الزامی» در ادامه مطالب پیش‌گفتار ارائه شود.
- ۲- در بکارگیری بعضی از کلیدواژه‌ها در کتاب حاضر، موارد زیر قابل تأمل و اصلاح است:

الف. منظور نویسندگان کتاب از بکارگیری کلیدواژه‌هایی مانند «کاربران اصلی کتابخانه»، «کاربران ثانویه کتابخانه»، «نیروی انسانی بیمارستان» در بخش «اصطلاحات و تعاریف» مشخص نیست. به عنوان مثال: در پیوست «الف» در فرمول تعیین تعداد صندلی‌ها به کاربران اصلی و کاربران ثانویه اشاره شده حال آن که تعریف روشنی از کاربران اصلی و ثانویه کتابخانه ارائه نگردیده است. علاوه بر آن در بخش «تعاریف و اصطلاحات»، کاربر بالقوه و کاربر نهایی به طور مبهم تعریف شده است.

ب. بعضی از کلیدواژه‌ها مانند «کتابدار بالینی» در بخش «اصطلاحات و تعاریف» و در بخش ۶ تعاریف متفاوت دارد.

ج. بعضی از کلیدواژه‌ها مانند «کتابدار با صلاحیت» فقط در بخش ۶ تعریف شده‌اند و جای تعریف آن در بخش «اصطلاحات و تعاریف» خالی است که این امر خواننده را دچار سردرگمی می‌کند.

د. در پیوست «ب» از عبارات «کتابدار باصلاحیت»، «کتابدار»، «غیرکتابدار» برای توزیع نیروی انسانی کتابخانه استفاده شده است، بنابراین لازم است این عبارات به روشنی تعریف گردد (در بخش «اصطلاحات و تعاریف» یا بخش ۶ کتاب که مربوط به «مدیریت منابع» است) تا تفاوت بین «کتابدار باصلاحیت» و «کتابدار» در پیوست «ب» قابل فهم گردد.

در کل پیشنهاد می‌شود بخش «اصطلاحات و تعاریف» حذف شود و تعاریف در بخش‌های مربوط به خود به طور کامل ارائه شود. همچنین برای بازیابی بهتر کلیدواژه‌ها از «تمایه القیابی موضوعی» (۸) در آخر کتاب استفاده گردد.

۳- در پیوست «الف» در فرمول «تعیین متراژ کلی برای تمامی فعالیت‌های کتابخانه» باید از عبارت «تعداد صندلی‌های مطلوب» (بر اساس محاسبه طبق فرمول تعیین تعداد صندلی‌ها) استفاده شود نه عبارت «تعداد صندلی‌ها» که به اشتباه تعداد صندلی موجود در کتابخانه در نظر گرفته شود. باید این مطلب به روشنی بیان شود تا از دوگانگی در اعتبارسنجی به دلیل محاسبه اشتباه در برداشت متفاوت از تعداد صندلی‌ها کاسته شود.

روشنی مشخص گردد. همچنین به جای استفاده از عبارت «تعداد بیماران» جهت هماهنگی بیشتر از عبارت «تخت بیمارستان (فعال یا موجود)» به روشنی استفاده شود.

۷- در صفحه ۶۴ کتاب بند ۴-۵: فضاهای مورد نیاز کتابخانه، به نظر می‌رسد بخشهای «خ-بخش منابع الکترونیک (کتابخانه دیجیتال) مجهز به رایانه و کابین که با تابلوهای راهنما برچسب زده و مشخص شده است» و «ذ- بخش کتابخانه دیجیتال همراه با ایستگاه یا کابین رایانه» تکرار شده و تفاوتی با هم ندارد.

۸- در صفحه ۹۴ کتاب بند ۷-۱۰: خدمات ویژه بیمار کتابخانه، منظور از بخش «ارائه خدمات تحویل مدرک در بالین بیمار (تحت نظر پزشک معالج)» به روشنی توضیح داده نشده و مبهم است.

نتیجه گیری

با کسب تجربه ارزیابی ۱۰ کتابخانه بیمارستانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در طول دوره ارزشیابی سال ۱۴۰۲ این نتیجه حاصل شد که استاندارد حاضر پس از رفع ابهامات نه تنها در راه اندازی کتابخانه‌های بیمارستانی، کارآمد و موثر خواهد بود بلکه می‌تواند به عنوان ابزاری برای ارزیابی و اعتباربخشی کتابخانه‌های بیمارستانی موجود و الگویی برای اصلاح و ارتقاء شرایط موجود در این کتابخانه‌ها محسوب شود. مورد استفاده مسئولین و کارمندان کتابخانه‌های بیمارستانی و ارزیابان حوزه بهداشت و درمان قرار گیرد.

باید به این نکته توجه نمود که در شرایط کنونی ایران با توجه به نیازهای اطلاعاتی جامعه درمانی، فرهنگ مطالعه حاکم بر جامعه و قیمت بالای خرید منابع اطلاعاتی، توجه حوزه بهداشت و درمان بیشتر بر ارائه خدمات کتابخانه‌های بیمارستانی به کادر آموزشی و درمانی است و به بیماران توجه نشده است. در صورتی که مشتریان اصلی بیمارستان، بیماران هستند و رفع نیازهای اطلاعاتی آنان اهمیت ویژه ای دارد. پیشنهاد می‌گردد این موضوع در ویرایش‌های بعدی کتاب مد نظر قرار گیرد.

۴- در پیوست «ب» اشاره شده است که «فرمول نیروی انسانی کتابخانه» بر پایه مجموع نیروی انسانی بیمارستان، تعداد دستیاران و دانشجویان و تعداد تخت‌های بیمارستان تقسیم بر ۷۰۰ محاسبه می‌شود. در صورتی که در فرمول، کمینه تعداد نیروی انسانی کتابخانه را حاصل تعداد نیروی انسانی بیمارستان و تعداد تخت‌های بیمارستان تقسیم بر ۷۰۰ قید شده است. بنابراین مشخص نیست که در محاسبه، در قسمت تعداد نیروی انسانی بیمارستان دقیقاً چه نیروهایی در نظر گرفته می‌شوند؟ به عبارت دیگر به روشنی معلوم نیست رزیدنت، عضو هیات علمی، تعداد تخت (آن هم تخت فعال یا کل تخت های موجود در بیمارستان) هر کدام به عنوان چه نوع کاربری در نظر گرفته می‌شود؟ از طرفی دانشجویان استیجر، فیزیوپات، اینترن، فلوشیپ، اینترشیپ پرستاری، کارآموزان رشته‌های مختلف، در چه دسته ای از کاربران در نظر گرفته می‌شوند؟ از طرف دیگر به طور دقیق مشخص نیست نیروی انسانی موجود در بیمارستان‌ها با چه نوع وضعیت استخدامی مورد نظر هستند؟ (مثلاً نیروهای شرکتی، تعداد زیادی از افراد در بیمارستان‌ها را بر می‌گیرند که شاید بسیاری از آنها واجد شرایط استفاده از خدمات کتابخانه بیمارستانی نباشند). به نظر می‌رسد تعدیل فرمول با توجه به در نظر گرفتن تنها نیروهای انسانی رسمی و پیمانی بیمارستان ضروری باشد. از سوی دیگر به علت مشخص نبودن نوع تخت‌های در نظر گرفته شده در فرمول (تخت‌های فعال یا تخت‌های موجود بیمارستان)، ممکن است نتیجه اعتبارسنجی‌ها دقیق نباشد.

۵- توضیح بند «الف» در پیوست «ب» دارای اشکال ویرایشی است و باید عبارت «باصلاحیت» به صورت «کتابدار باصلاحیت» اصلاح شود.

۶- در پیوست «پ» در فرمول «تعیین تعداد کتاب و منابع مورد نیاز کتابخانه» منظور از R تعداد کاربران پژوهشی و آموزشی تمام‌وقت سازمان مادر یعنی تمام فراگیران بیمارستان و U (تعداد سایر اعضا و کاربران بالفعل کتابخانه یعنی کارکنان و بیماران بیمارستان) ذکر شده است که با توجه به وجود گروه‌های مختلف در بیمارستان طبق موارد پیش‌گفت باید نوع کاربران مدنظر در قالب اصطلاحات تعریف شده، به

References

- Shokouhamiri, F. The condition of hospital libraries affiliated to the universities of medical sciences in the country and their comparison with some existing standards. Master's thesis in medical librarianship and information 1987.
- Haghparsat, A, and etal. Standard for hospital libraries. Tehran: shahid beheshti university of medical sciences & health services; 2022:25-27.
- International Federation of Library Associations and Institutions. Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities. 2000. available at: <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf>
- Saberi, M. K., Jahangiri, P., & Pazooki, F. Evaluation of Hospital Libraries Based on the Medical Library Association's (MLA's) Standards: A Study from Iran. Journal of Hospital Librarianship 2020; 20(3):217-230.
- Nouri R, Raeisi A R. Hospital Library Standards: A Missing Link in the National Accreditation of Iranian Hospitals. jha 2021; 24 (1): 9-10. Available at: <http://jha.iiums.ac.ir/article-1-3529-fa.html>
- Hashemian MR, Hoveyda A, Khoshkam M. Evaluation of Iran, Tehran and Shahid Beheshti University of Medical Sciences Hospital Libraries According to Existing Standards. Health Information Management 2011; 7(4): 444-450. Available at: <https://sid.ir/paper/122161/fa>
- Khosravi A, Esfandiari A, Rajaei M. Designing and Validating of the Proposed Basic Components for Standardization of Hospital Libraries. Health Inf Manage 2021; 18(5): 203-9. Available at: <https://sid.ir/paper/985847/fa>
- Noruzi, A. Book indexing: a guide for publishers, indexers, librarians, authors and translators. 2nd ed. Tehran: Chapar; 2008: 90